

УДК 711.455;725.1:614.215

Черняк А. С.

*аспірантка кафедри АПЦБіС,**Київський національний університет будівництва і архітектури**Науковий керівник: канд. арх. Чернявський В. Г.*

РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАКАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ В ОРГАНІЗАЦІЇ НОВИХ САНАТОРНО-КУРОРТНИХ ЗАКЛАДІВ НА БАЗІ ТЕРМАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ

Анотація: в статті проведено аналіз рекреаційного потенціалу Закарпаття, визначено його віхові елементи, що мають найбільше значення для визначення актуальності формування нових санаторно-курортних закладів на території регіону.

Ключові слова: *рекреація, рекреаційний потенціал, мінеральні і термальні води, санаторно-курортні заклади*

Постановка проблеми. Закарпаття є регіоном зі значним природно-ресурсним потенціалом у поєднанні з вигідним геополітичним положенням, що є вагомою передумовою пріоритетного розвитку санаторно-курортного лікування, оздоровлення та відпочинку на території області. Проте через наявні природні ресурси, як, власне, розташування термальних джерел, складний різноманітний рельєф місцевості, архітектурно-просторовий потенціал об'єктів рекреації представляє собою розосереджену структуру, що обмежує доступність, мобільність і зацікавленість рекреантів в існуючій матеріально-технічній базі рекреаційних об'єктів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням рекреаційних ресурсів України присвячені наукові праці Фоменка Н. В. і Масляка П. О. та фундаментальні розробки професора Руденка Ф. А., питанням стану природних ресурсів Закарпаття та раціональності їх використання у контексті збереження екологічної рівноваги займався Поп С. С.

Мета статті – охарактеризувати існуючий стан використання рекреаційних ресурсів в регіоні і визначити актуальність та необхідність формування нових санаторно-курортних закладів, надалі СКЗ, на базі термальних джерел Закарпаття, виявити найбільш сприятливі території для закладів даного типу, на основі вивчення рекреаційного потенціалу Закарпатської області.

Виклад основного матеріалу.

Рекреація, за Масляком П. О., це процес відновлення фізичних, духовних і нервово-психічних сил людини та її життєвого потенціалу шляхом певних заходів на основі відповідних установ у вільний час. Для розвитку рекреації

необхідні рекреаційні ресурси. Вони є важливою складовою частиною потенціалу рекреації, або рекреаційного потенціалу – сукупності наявних природних, соціально-економічних і культурно-історичних передумов певної території в організації рекреаційно-туристичної діяльності [1]. Проводячи оцінку рекреації Закарпатської області варто визначити основні складові елементи рекреаційного потенціалу її території, що відіграють важливу роль для формування СКЗ це – природні ресурси: родовища з мінеральними водами, ліси, що вкривають половину території, місцевість має в основному гірський рельєф, з незначними рівнинами (80% площі складають Карпати і 20% - низовина); соціально-економічні ресурси включають матеріально-технічну базу рекреаційних об'єктів, використовувані рекреацією об'єкти інфраструктури, трудові ресурси, зайняті в рекреаційному господарстві, геополітичний аспект - протяжність кордонів складає 460 км та сусідство з 4 країнами; історико-культурні ресурси – культурні об'єкти, пам'ятки історії та культури, архітектури (монастирі, замки тощо) [2,6].

Найбільша кількість джерел та свердловин мінеральних вод території України знаходиться в Закарпатті і складають 51% від загальної чисельності.

Мінеральними називаються природні води, які мають біологічно активні властивості і у фізіологічному відношенні сприятливо впливають на людський організм. Ці якості зумовлені підвищеним вмістом у воді в розчиненому стані різних хімічних компонентів чи газів або органічних речовин. До категорії мінеральних відносять і води з підвищеною температурою та води, яким властива підвищена радіоактивність. Термальні води – це теплі та гарячі підземні мінеральні води, що виходять на поверхню землі у вигляді джерел або видобуваються через свердловини. Є води відносно термальні (температура яких вища від середньої річної температури повітря даної місцевості) і абсолютно термальні (їх температура перевищує 37°, тобто вища від максимальної середньорічної температури повітря на земній кулі і вища від нормальної температури людського тіла). Води з температурою 20-37° вважаються теплими або субтермальними, з температурою 37-42° — власне термальними, а понад 42° — гіпотермальними.

З точки зору практичного використання підземні води за температурними ознаками можна рекомендувати для таких цілей: води до 20° найбільш ефективні, для водопостачання; в межах 20-50° — у бальнеології і йодобромному виробництві; водами з температурою 50-75° обігрівають теплиці, парники, застосовуються вони і у бальнеології; підземними водами з температурою 75-100°, як правило, теплофікують міста, курорти, сільськогосподарські об'єкти; води з температурою понад 100° можуть використовуватись головним чином в енергетиці.[3]

Розміщення мінеральних вод Закарпаття пов'язане з його геоструктурними особливостями та історією геологічного розвитку. В його межах наявні дві крупні гідрохімічні провінції: 1) вуглекислих вод областей молодих магматичних і термометаморфічних процесів; 2) азотних, азотно-метанових і метанових вод артезіанських басейнів. Для кожної з них характерні певні типи мінеральних вод хімічного та газового складу. Враховуючи критерії бальнеологічної оцінки, а також іонно-сольовий, газовий і мікрокомпонентний склад, наявність бальнеологічно активних компонентів, згідно з прийнятою в СРСР класифікацією підземних мінеральних вод В. В. Іванова і Г. О. Невраєва (1964), всі відомі мінеральні води Закарпаття можна об'єднати в декілька основних груп: води неспецифічного складу – представлені Чоп-Мукачівським та східною частиною Солотвинського артезіанськими басейнами на глибинах до 280 м, у районах сіл Тересля, Нанкове, Нересниця, Мала Розтока; вуглекислі води – це родовища у Закарпатському прогині: Ужгородське, Шаянське, Берегівське; Голятинське, Квасівське, Білинське, Білотисянське, Плосківське, Голубинське, Нелипенське, Зарічевське, Костринське, Сойминське, Драгівське, Рахівське, Селянське, Майданське родовища; сульфідні води – Синяцьке родовище; залізисті та миш'якові – Келечинське родовище, родовище у середній течії Чорної Тиси (с.Кваси); бромні, йодні, йодно-бромні – Солотвинський та Чоп-Мукачівський артезіанський басейни, Гараздівське родовище; радонові води – Берегівський рудний район; кремнієві термальні – Берегівське, Косинське, Залузьке, Тереслянське, Велятинське, Паладське, Велико-Бактянське, Ужгородське родовища [4]. Частка бальнеологічних груп мінеральних вод Закарпаття представлена на рис.2 за даними С. Попа.

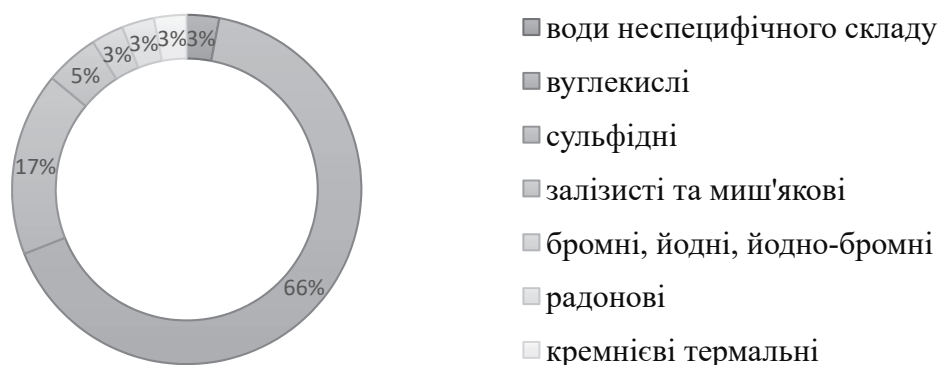

Рис.2 Частка бальнеологічних груп мінеральних вод Закарпаття за даними [5] з доповненнями автора

Характерна особливість більшості мінеральних вод Закарпаття — підвищена температура, що здебільшого стосується вод Закарпатського прогину. Поява тут крупних басейнів термальних вод пов'язана з неогеновою вулканічною діяльністю, притоком значної кількості тепла з глибинних частин земної кори та верхньої мантії. Ізотермічна поверхня +50°C простежується на глибинах 520-600

м, а на глибині 4,2 км температура надр становить 210°C (Мукачівська свердловина). Тому не випадково геологи виявили на територіях Берегівського, Іршавського, Мукачівського, Хустського і Ужгородського районів чимало родовищ теплих, термальних і гіпотермальних підземних вод.

На території Закарпаття нараховується близько 50 джерел термальних вод. В основному ці джерела - штучні. Освоєні такі типи термальних вод: вуглекислі та кремнієві – Берегівське, Косинське родовища; азотні - Іванівське, Боржавське; азотно-метанові і йодо-бромні хлоридно-натрієві - Гараздівське родовище. Температура цих джерел (від +18° до + 80°C). Глибина до 800 м, Берегівського - до 900 м.

Окрім незначної кількості свердловин, які використовуються водолікарнями, експлуатується Берегівське родовище термальних вод з річним видобутком 182 тис. м³ на рік (лікувально-оздоровчий комплекс “Закарпаття”). Це складає 10% від розвіданих запасів термальних вод і менше одного відсотка від прогнозованих запасів.

У Закарпатській області виділяють 10 лікувально-оздоровчих зон в місцях виходу мінеральних вод, провівши аналіз розташування родовищ геотермальних джерел їх виділено і об'єднано в окремі зони, на яких сформовані санаторно-курортні заклади. Це такі лікувально-оздоровчі зони: Ужгородська, Мукачівська, Іршавська, Берегівська, Хустсько-Виноградівська, Тячівська, названі як і найбільші населені пункти, де розташовані свердловини родовищ мінеральних вод.

Ужгородська лікувально-оздоровча зона базується на лікувальних властивостях слабомінералізованих кремнієвих мінеральних вод Ужгородського та Деренівського родовищ, високомінералізованої гідрокарбонатної натрієвої води родовища Руські Комарівці, вуглекислої висококремнистої високомінералізованої хлоридно-натрієвої термальної води Ужгородського родовища. На території рекреаційної зони розміщені курорт „Деренівка” з санаторним комплексом „Деренівська купіль”(стара назва «Кооператор»), що знаходиться на реконструкції та санаторно-курортний комплекс «Термал-Стар».

Мукачівська лікувально-оздоровча зона володіє родовищами сульфідних вод та термальних вод декількох типів. На території зони розташований лікувальний спортивно-оздоровчий комплекс «Латориця», що використовує для лікування сульфідну азотно-метанову термальну воду.

Виділення окремої Іршавської лікувально-оздоровчої зони обумовлюється наявністю найбільших родовищ термальних метанових хлоридно-гідрокарбонатно-натрієвих та йодо-бромних вод, що практично не використовуються. На території зони розміщені санаторій «Боржава» та профілакторій «Факел» в с. Довге, та водолікарня в с. Мала Розтока.

Берегівська лікувально-оздоровча зона базується на значних запасах термальних вод трьох типів – кремнієві, азотні та азотно-метанові йодо-бромні хлоридні натрієві. На використанні їх лікувальних властивостей функціонує санаторій-профілакторій „Косонь”, сучасні комплекси «Термальні води Косино» та лікувально-оздоровчий комплекс «Жайворонок-Пачірта» (побудований в 2011 р.), лікувально-оздоровчий комплекс «Закарпаття», термальний комплекс в с. Яноші. Також наявні свердловини, які не використовуються, в с. Велика Бакта (№21-Т, №22-Т) та в с. Велика Бігань.

На території Хустсько-Виноградівської лікувально-оздоровчої зони розміщені санаторій „Шаян”, водолікарня “Теплі води” та санаторій „Теплиця”, які використовують родовища вуглекислих хлоридно-натрієвих термальних вод (в с. Велятин є витоки родовищ азотно-вуглекислих та азотно-метанових вод) зі свердловин №14-Т, №9-Т і №10-Т.

Тячівська лікувально-оздоровча зона характеризується наявністю різних типів мінеральних вод, в тому числі метанова хлоридна натрієва термальна вода, ропи та палагових грязей солених озер.

Найбільші площі лісових ресурсів припадають на Ужгород і Мукачеве. Курортні ліси виконують важливі захисні, санітарно-гігієнічні та рекреаційні функції. Вони підтримують дебіт мінеральних джерел, створюють сприятливі умови для лікування, оздоровлення та відпочинку населення. В регіоні курортні ліси виділені навколо всіх санаторіїв та санаторно-курортних комплексів.

В історико-культурному плані пам’ятки архітектури регіону охоплюють період від Х до ХХ ст. Найбільш відомими замками є Ужгородський, Середнянський, Невицький, Хустський, Мукачівський, Довжанський, Шенборна, які є важливим фактором задоволення потреб пізнавально-культурної рекреації.

Висновки. Використання геотермальних ресурсів, навіть у частині уже розвіданих родовищ, є мізерним. Визначений значний незадіяний рекреаційний потенціал експлуатаційних запасів термальних вод є перспективним для формування санаторно-курортних закладів на їх базі в усіх лікувально-оздоровчих зонах Закарпаття.

Список використаних джерел

1. Масляк П. О. Рекреаційна географія.//Навчальний посібник.-К.: Знання, 2008. –с. 46
2. Все про Закарпаття [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://all-zakarpattia.net>
3. Руденко Ф. А. Підземні води, їх походження та значення в народному господарстві, К.: Знання, 1979. – 48 с.
4. Природа Закарпатської області / Під ред. К. І. Геренчука. – Львів: Видавниче об'єднання «Вища школа», 1981. – 156 с.
5. Поп С. С. Природні ресурси Закарпаття / С. С. Поп. – Ужгород: ТОВ „Спектраль”, 2002. – 296 с.
6. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та культурологія. //Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2007. – с. 29.

Аннотація: в статті проведено аналіз рекреаційного потенціалу Закарпаття, визначено його основні елементи, які найбільш значимі для визначення актуальності формування нових санаторно-курортних установ на території регіону.

Ключеві слова: рекреація, рекреаційний потенціал, мінеральні та термальні води, санаторно-курортні установи.

Annotation: the article analyzes the recreational potential of Transcarpathia and identifies its main elements that are most important for determining the relevance of the formation of new sanatorium establishments in the region.

Keywords: recreation, recreational potential, mineral and thermal waters, sanatorium establishments.